

“QO‘QON KULOLCHILIK MAKTABINING BADIY-USLUBIY XUSUSIYATLARI”

Narkuziyeva Sayyoraxon

Qo‘qon davlat universiteti Amaliy san‘at: Badiiy kulolchilik yo‘nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Qo‘qon kulolchilik maktabining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda uning o‘ziga xos badiiy-uslubiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Unda Qo‘qon hududida rivojlangan kulolchilik an‘analarining tarixiy-madaniy asoslari, amaliy san‘atdagi o‘rni, shakl, kompozitsiya, naqsh, rang va bezak yechimlari ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, kulolchilik buyumlarini yaratishda mahalliy badiiy an‘analar, xalq amaliy san‘ati tajribasi va ustoz-shogird maktabining ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Maqolada Qo‘qon kulolchilik merosini asrash, ilmiy o‘rganish va zamonaviy amaliy san‘at ta‘limiga tatbiq etish masalalariga ham alohida e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Qo‘qon kulolchilik maktabi, badiiy kulolchilik, milliy bezak, kompozitsiya, naqsh, keramika, amaliy san‘at.

«ХУДОЖЕСТВЕННО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОКАНДСКОЙ ШКОЛЫ КЕРАМИКИ»

Наркузиева Сайёрахон

*Кокандский государственный университет Студентка направления
«Декоративно-прикладное искусство: художественная керамика»*

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются процессы формирования и развития Кокандской школы керамики, а также её специфические художественно-стилистические особенности. Освещаются историко-культурные основы развития керамического искусства Коканда, его место в системе декоративно-прикладного искусства, особенности формы, композиции, орнамента, цветового решения и декоративного оформления керамических изделий. Особое внимание уделяется влиянию местных художественных традиций, народного прикладного искусства и системы «устоз–шогирд» на развитие керамического мастерства. Определяется своеобразие Кокандской школы керамики как регионального художественного направления и

рассматриваются вопросы сохранения, научного изучения и дальнейшего использования её наследия в современном художественном образовании и практике.

Ключевые слова: Кокандская школа керамики, художественная керамика, национальный орнамент, композиция, узор, керамика, декоративно-прикладное искусство.

“ARTISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE KOKAND SCHOOL OF CERAMICS”

Narkuziyeva Sayyorakhon

Kokand State University Student of the Applied Arts: Artistic Ceramics program

ABSTRACT

This article examines the formation and development of the Kokand School of Ceramics and analyzes its distinctive artistic and stylistic features. The study focuses on the historical and cultural foundations of ceramic art in Kokand, its role in decorative and applied arts, as well as the specific characteristics of form, composition, ornamentation, color schemes, and decorative solutions used in ceramic works. Particular attention is given to the influence of local artistic traditions, folk applied arts, and the traditional master–apprentice system on the development of ceramic craftsmanship. The distinctive character of the Kokand School of Ceramics as a regional artistic tradition is discussed, along with issues related to the preservation, scholarly study, and application of its artistic heritage in contemporary art education and creative practice.

Keywords: *Kokand School of Ceramics, artistic ceramics, national ornament, composition, pattern, ceramics, decorative and applied arts.*

O‘zbek xalqining ko‘p asrlik madaniy merosida amaliy san‘at alohida o‘rin egallaydi. Uning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan kulolchilik insonlarning kundalik ehtiyojlarini qondirish bilan birga, xalqning estetik qarashlari, dunyoqarashi va badiiy tafakkurini aks ettiruvchi san‘at turi sifatida shakllangan. Keramika buyumlarining shakli, bezagi, rangi va kompozitsion tuzilishida muayyan hududga xos badiiy an‘analar namoyon bo‘ladi.

Farg‘ona vodiysi qadimdan hunarmandchilikning turli turlari rivojlangan hududlardan biri hisoblanadi. Ushbu hududdagi kulolchilik an‘analari Rishton, Qo‘qon, Marg‘ilon va boshqa hunarmandchilik markazlari faoliyati bilan chambarchas bog‘liq. Qo‘qon shahri ham tarixiy-madaniy muhit, hunarmandchilik va amaliy san‘at rivojida muhim markazlardan biri sifatida e‘tiborga loyiq.

Qo‘qon kulolchiligini o‘rganishda uning boshqa hududiy maktablar bilan o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlash, shakl va bezak munosabatini tahlil qilish, milliy naqshlarning badiiy talqinini tadqiq etish muhim ilmiy vazifalardan biridir.

Kulolchilikning rivojlanishi insoniyatning loydan turli buyumlar tayyorlash tajribasi bilan bog‘liq bo‘lib, vaqt o‘tishi bilan oddiy maishiy buyumlar badiiy qiymatga ega bo‘lgan san‘at asarlariga aylangan. O‘zbekiston hududida kulolchilikning qadimiy ildizlari arxeologik topilmalar orqali ham namoyon bo‘ladi.

Farg‘ona vodiysida kulolchilikning rivojlanishiga hududning tabiiy-geografik sharoiti, xomashyo manbalari, savdo va hunarmandchilik aloqalari hamda mahalliy madaniy muhit ta‘sir ko‘rsatgan. Qo‘qonning tarixiy shahar sifatidagi mavqei esa turli hunarmandchilik an‘analarining shakllanishi va o‘zaro ta‘siriga imkon yaratgan.

Qo‘qon kulolchilik an‘analarida buyumning amaliy vazifasi bilan uning estetik ko‘rinishi o‘zaro uyg‘unlashadi. Idish-tovoq, lagan, kosa, xum, ko‘za kabi buyumlarda shaklning qulayligi bilan bir qatorda bezakning mutanosibligi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Badiiy kulolchilikda shakl buyumning asosiy badiiy ifoda vositalaridan biridir. Buyumning umumiy silueti, hajmi, proporsiyasi va qismlarining o‘zaro munosabati uning estetik qiyofasini belgilaydi.

Qo‘qon kulolchilik an‘analarini tahlil qilishda buyum shakli bilan bezak o‘rtasidagi mutanosiblik alohida ahamiyatga ega. Bezak buyum shaklini to‘ldirishi, uning konstruktiv tuzilishini ta‘kidlashi va umumiy kompozitsion yaxlitlikni ta‘minlashi lozim.

Kompozitsiyada markaziy va yordamchi elementlarning o‘zaro munosabati, naqshlarning takrorlanishi, ritmik joylashuvi hamda bo‘sh va bezatilgan qismlarning mutanosibligi buyumning badiiy qiymatini oshiradi. Shu jihatdan kulolchilik buyumlarini bezashda kompozitsion fikrlash muhim kasbiy ko‘nikmalardan biri hisoblanadi.

O‘zbek amaliy san‘atida o‘simliksimon, geometrik va ramziy mazmunga ega naqshlar keng qo‘llanilgan. Kulolchilikda esa naqsh buyum yuzasini bezash bilan birga, uning badiiy mazmunini ochib beruvchi vosita vazifasini ham bajaradi.

Qo‘qon kulolchilik buyumlarini o‘rganishda naqshlarning joylashish tartibi, elementlarning o‘zaro bog‘liqligi va ritmik takrorlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Barg, gul, novda, aylana, geometrik shakllar kabi elementlarning turli kompozitsion yechimlarda qo‘llanilishi buyumga dekorativ xarakter beradi.

Naqsh elementlarini shunchaki takrorlash emas, balki ularni buyumning shakliga moslashtirish badiiy mahoratni namoyon etadi. Shu sababli kulol uchun texnologik bilim bilan bir qatorda kompozitsiya, rangshunoslik va ornamentika asoslarini bilish ham zarur.

Keramika san’atida rang buyumning estetik qiyofasini belgilovchi asosiy vositalardan biridir. Ranglarning o‘zaro uyg‘unligi, kontrasti va nisbatlari kompozitsiyaning umumiy ta’sirchanligini belgilaydi.

Farg‘ona vodiysi kulolchilik an’analarida rang va bezak munosabati alohida badiiy ahamiyatga ega. Ranglarning buyum yuzasida muayyan tartibda joylashtirilishi naqsh elementlarini ajratib ko‘rsatish, kompozitsiya markazini belgilash va umumiy dekorativ yaxlitlikni ta’minlash imkonini beradi.

Rang tanlashda buyumning shakli, bezak xarakteri va foydalanish maqsadi hisobga olinadi. Shu jihatdan rang kulolchilikda faqat bezak vositasi emas, balki shakl va kompozitsiyani ifodalovchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Milliy kulolchilik maktablarining rivojlanishida ustoz-shogird tizimi alohida o‘rin tutadi. Hunarmandchilik tajribasining avloddan avlodga o‘tishi orqali loyni tayyorlash, shakl berish, quritish, bezash va pishirish kabi texnologik jarayonlar bilan birga, badiiy qarashlar ham davom ettirilgan.

Ustozdan shogirdga faqat texnik mahorat emas, balki buyumning shaklini his qilish, bezakni to‘g‘ri joylashtirish, ranglardan foydalanish va milliy badiiy an’analarni saqlash kabi ko‘nikmalar ham o‘tadi.

Bugungi kunda ushbu an’anani zamonaviy ta’lim jarayoni bilan uyg‘unlashtirish badiiy kulolchilik bo‘yicha mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliy mashg‘ulotlarda tarixiy namunalarni o‘rganish, ularning kompozitsion tuzilishini tahlil qilish va zamonaviy ijodiy topshiriqlar asosida qayta talqin etish talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Hozirgi davrda kulolchilik faqat an’anaviy maishiy buyumlar tayyorlash doirasida qolib ketmay, zamonaviy dizayn va amaliy san’atning turli yo‘nalishlari bilan integratsiyalashmoqda. Bunda milliy shakl va naqshlarni zamonaviy kompozitsion yechimlar asosida talqin qilish muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Qo‘qon kulolchilik merosini zamonaviy ijodiy jarayonga olib kirishda tarixiy bezak elementlarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri takrorlashdan ko‘ra, ularning badiiy tamoyillarini o‘rganish va yangi shakllarda talqin qilish samarali natija berishi mumkin. Masalan, an’anaviy naqsh ritmi, kompozitsion markaz, rang uyg‘unligi va shakl-bezak munosabatlari zamonaviy keramika buyumlari dizaynida yangi mazmun bilan qo‘llanishi mumkin.

Bu jarayon milliy kulolchilik merosining saqlanishiga, uning zamonaviy san’at bilan aloqadorligini kuchaytirishga va yosh ijodkorlarning milliy badiiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Qo‘qon kulolchilik maktabi o‘zbek amaliy san’atining hududiy badiiy an’alarini o‘zida mujassamlashtiruvchi yo‘nalishlardan biridir. Uning badiiy-uslubiy xususiyatlari buyum

shakli, kompozitsion tuzilish, naqsh va ornamentlardan foydalanish, rang yechimi hamda amaliy va estetik vazifaning o‘zaro uyg‘unligida namoyon bo‘ladi.

Qo‘qon kulolchilik an‘analarini ilmiy jihatdan o‘rganish nafaqat tarixiy merosni tadqiq etish, balki uning zamonaviy amaliy san‘atdagi imkoniyatlarini aniqlash uchun ham muhimdir. Ayniqsa, milliy bezak motivlarini zamonaviy dizayn tamoyillari bilan uyg‘unlashtirish orqali kulolchilik san‘atining yangi badiiy yechimlarini yaratish imkoniyati mavjud.

Shuningdek, kulolchilik merosini yosh avlodga yetkazishda ustoz-shogird an‘analarini zamonaviy ta‘lim metodlari bilan uyg‘unlashtirish, amaliy mashg‘ulotlarda hududiy kulolchilik namunalarini tahlil qilish va ularning asosida ijodiy loyihalar yaratish maqsadga muvofiqdir.

Shu nuqtayi nazardan, Qo‘qon kulolchilik maktabining badiiy-uslubiy xususiyatlarini chuqur o‘rganish milliy amaliy san‘at merosini asrash, rivojlantirish va zamonaviy badiiy jarayonga integratsiya qilishning muhim ilmiy-amaliy yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sattorova, Sarvinozxon. "QOQON NAQQOSHLIK MAKTABINING USLUBIY OZIGA XOSLIGI." "YURT FAXRI" 1.1 (2025).
2. Sarvinozxon, OO "Oliy ta'lim muassasalarida rasm chizish fanini o'qitishda rassomlik maktablarining xususiyatlari, bir-biridan farqi, milliy madaniyatimizdagi ahamiyati." Galaxy International fanlararo tadqiqotlar jurnali Ortikboy, SS "Tasviriy san'at ta'limida keys-stadi usulidan foydalanish." Galaxy International fanlararo tadqiqotlar jurnali 12.11: 257-261. jurnal 11.11: 440-447.
3. Sarvinozxon, Sattorova. "Amaliy san'atni o'rganish: uning turlari va qo'llanilishi bo'yicha tadqiqot." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 12.5: 500-502.
4. Hakimov A.A. O‘zbekiston san‘ati: tarix va zamonaviylik. – Toshkent.
5. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. “Kulolchilik” va “Amaliy san‘at” maqolalari.
6. O‘zbek xalq amaliy san‘ati va hunarmandchiligiga oid ilmiy-tadqiqot materiallari.